

ostali zvesti svojim nazorom in so tudi v dejanji kazali, da jim ljubezen do svojega naroda ni le gola fraza. Pestalozzi je hotel narod svoj osrečiti, dasi takrat še sam ni vedel kako, a vendar je vse njegovo početje merilo na uresničenje njegovih idealov.

Pred očmi moramo vedno to imeti, da je Pestalozzi vse, kar je storil, storil le iz ljubezni do naroda — hoteč mu pomagati. V svoji mladosti mu ni bilo mogoče Bog vé kaj storiti, vedel je, da je treba k delovanju za narod izbrati si primeren stan, ter da mora sam biti svoboden ako hoče delati za prostost drugih.

V svrhu tega si je izbral najprvo duhovniški stan. A v tem se je čutil premalo prostega, zato ga je zapustil in podal se je na drugo polje. Jel se je učiti prava, a tudi to mu ni ugajalo. Deloma zato ne, ker so mu zdravniki odsvetovali študiranje. Največ pa so tu vplivali spisi Rousseauovi nanj. Pestalozzi je namreč bral izrek Rousseauov: „Kdor hoče prost biti, res prost, naj bode v deželah sužnosti — rokodelce, v deželah, kjer cvete sloboda pa — poljedelec.“ Ta izrek je Pestalozzi, kateri bi bil rad sloboden — da bi tem lažje delal za narod — pripravil do sklepa, da hoče biti poljedelec, dasi je čutil, da nima niti poklica, niti zmožnosti. Bil je pač sanjač, kakor so nekateri drugi, ki slepo nore za svojim idealom. (Dalje prih.)

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

E.

Od pragmatične sankcije do Franc Jožefa I.

(1713—2. grudna 1848).

2. Pragmatikalni patent.

(Dalje.)

Pragmatikalni patent* cesarja Franca II. (I.) je izišel 1. vel. srpana 1. 1804. Po tem zakonu si je pridjal Franc II. naslov „cesar avstrijski“ (Franc I.) ter povzdignil Avstrijo v dedinsko cesarstvo. Nemško cesarstvo je namreč po Napoleonovih zmagah in naredbah malone razpadlo, in Avstrija, iz Nemčije izključena, bila je navezana na lastne moči. Ko je bil Napoleon I. venčan za cesarja Francozov, pridjal si je tudi Franc II. naslov „cesar avstrijski“ in tako rešil cesarsko dostojanstvo. V patentu pravi cesar, da je dobil cesarsko dostojanstvo po božji previdnosti in volitvi izbornih knezov. Navzlic tega pa je treba skrbeti, da se ohrani Avstriji nje sijajni

preteklosti, velikemu obsegu in mnogobrojnemu prebivalstvu primerno dostojanstvo. Potem nadaljuje:

„Upravičeni smo torej, da trajno utrdimo popolno enakost dostojanstva, po izgledih, katere so dali v prejšnjem stoletju ruski cesarski dvor in sedaj tudi novi francoski vladar, tudi avstrijski hiši podeliti dedni cesarski naslov za nje neodvisne države.

Zategadelj smo po natančnem preudarku sklenili, za Nas in Naše naslednike v nerazdeljenem posestvu Naših nezavisnih kraljestev in držav sprejeti in določiti najslavesneje naslov in dostojanstvo dednega cesarja avstrijskega (kot naslov Naše vladarske hiše) in sicer na tak način, da obdrže tudi nadalje vsa Naša kraljestva, kneževine in pokrajine nespremenjene svoje dosedanje naslove, ustave, predpravitve in razmere. Vsled tega Našega najvišjega sklepa in izjave zaukazujemo i. t. d.“ — Nadaljna določila nahajamo v 5 točkah.

Z naslovom „cesar avstrijski“ je dobila skupnost avstrijskih dežel tudi nasproti inozemstvu viden znak. Dotlej so imeli avstrijski vladarji zraven naslova „nemški cesar“ le take naslove, kateri so pripadali posameznim avstrijskim deželam, n. pr. kralj češki, kralj ogerski, nadvojvoda avstrijski, vojvoda koroški, pokneženi grof tirolski i. dr. Skupnega naslova za vso državo torej še ni bilo.

Kmalu je tudi jenjalo nemško cesarstvo, ker je šestnajst knezov v zahodni in južni Nemčiji sklenilo med sabo „porensko zavezo“. Napoleon I. je postal zaščitnik nove zaveze, ki mu je za vsako vojsko obljubila tri in šestdeset tisoč vojakov. Nemški knezi so se odrekli dosedanjim naslovom in se odslej drugače zvali. Skupne zadeve pa ima rešiti zavezni zbor v Frankfurtu na Mainu, kateremu predseduje izborni knez moguntinski kot „knez prvak“. Napoleonov poslanec je izjavil v Regensburgu, da smatra francoski cesar porensko zavezo kot pritiklino požunskega miru in ne priznava več nemške ustave. Nemški knezi so dobili popolno nezavisnost. Odpravili so najvišja državna sodišča in nemški državni zbor. Tako so se pretrgale vse vezi, ki so še vezale nemško cesarstvo.

Cesarju Francu II. je bilo voliti med vojsko in odpovedjo nemške cesarske krone. Odpovedal se je rajši nemški kroni dné 6. vel. srpana l. 1806. in izjavil, da vsled nastalih razmer ne more več izpolnjevati pri svoji volitvi sprejetih dolžnosti. Dolžan je torej po svojih načelih in dostojanstvu odpovedati se kroni, ki sedaj nima več nikake vrednosti zanj. Nadalje odpravi nemško cesarsko dostojanstvo in odveže nemške stanovne in sodnike obljubljene zvestobe. Tako je nehalo nemško cesarstvo. Cesarsko krono so imeli od leta 1438. malone neprestano Habsburžani. Cesar Franc II. je bil dvajseti nemški cesar iz habsburškega rodu. Franc I. je imenoval novo ministerstvo, v katerem

je bil grof Filip Stadion državni kancelar, nadvojvoda Karol pa vojni minister.

3. Avstrijske notranje razmere od l. 1806. do Ferdinanda I. (l. 1835.).

Franc I. je bil zelo dobrasrčen vladar in je vedno skrbel, kako bi zadovoljil svoje narode, opiraje se na znano geslo: „*Justitia fundamentum regnorum*“. Toda Avstrija je prišla v denarne stiske po nesrečnih vojskah z Napoleonom I. Po bitki pri Wagramu je odstopil grof Stadion in prevzel vodstvo zunanjih zadev knez Lotar Metternich l. 1810. ter 38 let vladal Avstrijo. Avstrijski narodi so mirno prenašali vse nezgode, ne da bi se potezali za ustavo in druge svoboščine. Malo so se brigali za javna vprašanja in nikjer ni bilo opaziti prevratnega gibanja.

Metternich se je zelo trudil, da loči Avstrijo v znanstvenem in društvenem obziru od Nemčije, kjer so hrepeneli po večjih svoboščinah. Prepovedal je celó l. 1813. Avstrijcem obisk inozemskih toplic, „katerih je dosti v Avstriji“. Strogo so nadzirali družbe, katere so se zbirale v zabavne ali znanstvene svrhe. Sicer pa je pridobil Avstriji velik vpliv na evropske države.

Leta 1811. je bilo avstrijsko denarstvo že tako na slabem, da je bilo 812 milijonov gold. državnega dolga. Že prej so morali prebivalci oddati državi vse zlato in srebro. Ker pa je država samovoljno preveč papirnatega denarja izdala, padla je vrednost na $\frac{1}{17}$ prejšnje vrednosti, t. j. za jeden srebrni goldinar se je plačevalo 17 papirnatih goldinarjev. Vodja avstrijskega denarstva, grof Wallis, nasvetuje torej bankrót, in cena avstrijskim bankovcem se zniža na jedno petino prejšnje vrednosti. Kdor je n. pr. prej imel 5000 gld. premoženja, imel je sedaj le 1000 gld. Mnogo rodbin je bilo vsled tega denarnega poloma uničenih. Šele čez nekaj let je prišlo zopet avstrijsko denarstvo v boljši tir s tem, da so ustanovili l. 1816., „narodno banko“, ki je jedina imela pravico izdavat bankovce. Srebro je prišlo zopet v promet in nekatere davke je bilo treba plačevati v srebru. Tudi uradnikom se je plačevalo s srebrnim denarjem.

Že l. 1804. je izdal cesar zakonik o zločinih, l. 1812. pa državni zakonik. Novi zemljiški davek so uveli l. 1817. v vseh deželah, izvzemši Ogersko in del Lombardije. Vlada je dala premeriti in na novo ceniti vsa zemljišča radi tega, da se pravično razdelé davki. Prva avstrijska hranilnica se je ustanovila na Dunaji l. 1819., nekaj pozneje pa v Ljubljani (l. 1820.) in drugih glavnih deželnih mestih.

Napoleon I. je končno podlegel združenim naporom mogočnih zaveznikov. Da bi se znova uredile evropske razmere, sklical se je dunajski vladarski shod, pri katerem je imel odločilno besedo knez

Metternich. Ustanovili so novo „nemško zavezo“, katera je imela 34 neodvisnih držav in 4 svobodna mesta. „Zavezni zbor“ v Frankfurtu na Mainu ima sklepati o skupnih nemških zadevah, predseduje pa poslanec avstrijskega cesarja. „Zavezno pismo“ je uredilo nemške zadeve. Zavezi je pristopila tudi Avstrija s svojimi „nemškimi“ pokrajinami. Te pokrajine so bile: Dolenja- in Gorenja Avstrija, Salcburško, Tirolsko in Predarelsko, Koroško, Štajersko, Kranjsko, Goriško, Trst, severni del Istrije, Češko, Moravsko, Šlezija in del Gališke (Zator in Osvetim). Avstrija je po določitih dunajskega vladarskega shoda zopet nazaj dobila vse prejšnje dežele razun „Nove Galicije“, pridobila pa je Salcburško, Dalmacijo in Beneško v zameno za Belgijo. Avstrijske dežele so se delile po dunajskem vladarskem shodu v dvanajst velikih državnih skupin: Dolenja Avstrija, Notranja Avstrija, Gorenja Avstrija, Tirolsko, Češko, Moravsko s Šlezijo, Galicija, Ogersko s Slavonijo in Hrvatsko, Erdeljsko, Vojaška Krajina, Dalmacija, Ilirija in Lombardsko-benečansko kraljestvo.

Metternich je povečal avstrijsko oblast v Nemčiji in je imel odločilen vpliv tudi v drugih državah. Avstrijski in ruski cesar in pruski kralj so sklenili med seboj „sveto zavezo“ v Parizu dné 26. kimovca l. 1815. Obljubili so si s prisego, da bodo drug drugega podpirali in vladali po naukih krščanske vere, branili narodni mir in na novo ustanovljeni svetovni red. Da pa ohrani v Avstriji stari način vladanja, oviral je Metternich tudi v drugih državah vsako svobodno gibanje in razvitek ustavnega življenja. Avstrija je bila sedaj prva evropska država. Na različnih vladarskih- in ministerskih shodih je dosegel Metternich svoje namene. Evropski vladarji so pospeševali konservativne ideje in skušali ohraniti stari red.

Člen 13. „zaveznega pisma“ določa, da se uvede v vseh zaveznih državah stanovska ustava. Nekatere nemške države so res dobile novo ustavo, a v Pruski in Avstriji je še delj časa ostal absolutni način vladanja. To je razburilo zlasti omikane kroge. Metternich skliče leta 1818. shod v Aachen, l. 1819. pa v Karlove vare. Na teh shodih so sklenili, da bodo strogo postopali zoper demagoge, ki so nevarni monarhičnim načelom. Zoper časopise so uvedli strogo cenzuro in omejili tiskovno svobodo, člen 13. „zaveznega pisma“ pa tako razlagali, da znači „stanovska ustava“ stare stanovske naredbe, ne pa svobodni-miselnostne ustave in narodnih zastopov. Ministri so se zopet zbrali na Dunaju vinotoka l. 1819. in sestavili „dunajsko končno pismo“ 16. vel. travna l. 1820., rožnika pa je sprejel to pismo zavezni zbor.

Posamezne avstrijske dežele so še imele svoje stare „stanovske zbore“, v katerih so imeli večino plemenitaši. Dostikrat so imeli stanovski zbori le jedno sejo, poslušali vladne zahteve in predloge o davkih in vojaki ter odobrili dotične predloge. Včasih pa vlada tudi

po več let ni sklicala stanovskih zborov. Velike važnosti je bil češki stanovski zbor, ki je veliko storil za deželo. Na Tirolskem, Kranjskem in v Galiciji so dobili nove deželne zakone. Lombardsko-benečansko kraljestvo je vladal podkralj, nadvojvoda Rajner.

Metternich je zatiraval vsako svobodno gibanje, in policijski minister Sedlnický je dobil mnogo posla. Metternich je hudo nasprotoval načelom narodnega zastopstva, katera so uvedli v nekaterih deželah. Oviralo se je potovanje v inozemstvo, tujce so pa strogo nadzirali, da ne bi zanesli med ljudstvo prevratnih nazorov. Težko je bilo dobiti novih knjig in časopisov, učenjaki in pisatelji pri vladi niso bili priljubljeni. Vladarski shod v Opavi l. 1820. je sklenil zadušiti vsako nezakonito preuredbo v tujih državah. Shod v Ljubljani l. 1821. je dovolil Avstriji ukrotiti Napolitance, Francozje so pa pomirili Špance. Avstrija je prevzela nalog „naravnega čuvaja in branitelja miru“ na Italijanskem.

(Dalje prih.)

Martin in Jera.

(J. Ravnikar.)

Tretje poglavje.

Glejte, pokaže se nečlovek.

Isti dan pride tudi starešina k predstojniku, da vsprejme od njega razne ukaze in naloge, a ta mu reče: „Jutri pridem sam v Kanderse, da odredim bolj natančno, kar je treba za zidanje cerkve.“ Starešina pravi na to: „Milostivi gospod, jaz mislim, da je tukajšnji zidar Lovrek tako preobložen z delom, da za zdaj ne bode mogel zidanja prevzeti.

— „Tega tudi ni treba“, odgovori predstojnik, „kajti v naši vasi je zidar Martin, kateremu sem namenil to delo. Jaz se v obče čudim, zakaj mi že nisi do zdaj včasih priporočal tega človeka.“

Priklonivši se, odvrne Stiskač: „Nisem si upal Vaši milosti priporočati takega zidarja.“

Predstojnik vpraša: „Ali je ta človek kaj prida in se mu sme kako delo zaupati?“

„Zamorete se nanj zanesti, ker je pošten in še predober človek,“ odgovori starešina.

— „Sliši se, da ima tudi dobro ženo. Mari ni klepetulja?“ vpraša predstojnik glasneje.

— „Bog varuj! Njegova žena je v resnici marljiva, delavna in mirna.“